

VU Research Portal

Zo veel te beleven : de cultuur van het verleden als uitdaging voor de toekomst

Spies, M.

1999

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Spies, M. (1999). *Zo veel te beleven : de cultuur van het verleden als uitdaging voor de toekomst*. VU Uitgeverij.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

dr. Marijke Spies

TB

12826

Zo veel te beleven
De cultuur van het verleden als uitdaging
voor de toekomst

vrije Universiteit

amsterdam

dr. Marijke Spies

Zo veel te beleven
De cultuur van het verleden als uitdaging
voor de toekomst

*Afscheidsrede uitgesproken bij haar aftreden als hoogleraar in de
Nederlandse letterkunde tot 1770 aan de faculteit der Letteren
van de Vrije Universiteit te Amsterdam op 29 oktober 1999*

vrije Universiteit   amsterdam

Op hoogh-dravende Poëten
Op Hugens, Vos, Vondel, Hoof
Laet noch eens aen Hollant weeten
Dat u sout niet is verdooft.
Op, op, honich soete dichters
Cats, Krul, en ghy Van der Veen,
Aengename Zeden-stichters
Wilt tot vreught van 't Algemeen,
V wijdt siende vyer ontsteeken
Op de toppen van Parnas:
 [...]

Mijnheer de Rector Magnificus,
 Dames en Heren zeer gewaardeerde vakgenoten en aanstaande
 vakgenoten,
 maar vooral:
 lieve Vrienden en Vriendinnen,

De regels die ik zojuist citeerde zijn, bij monde van de muze Thalia,
 afkomstig uit het Hollants Vree-Tonneel, dat de Nijmeegse student P.
 van Haps in 1648 schreef ter gelegenheid van de Vrede van Munster.
 Van Haps, die zich zou ontwikkelen tot een van die zeer vele niet

geheel onverdienstelijke ‘minor poets’ die de zeventiende eeuw rijk is, studeerde als ik het goed heb in die tijd rechten in Utrecht. Hij blijkt aardig op de hoogte van de vigerende literaire canon, al weet hij kennelijk niet dat Hooft al in 1647 was gestorven en Jan Krul zelfs in 1646. Iets eerder in zijn stuk had hij onder het doorzichtige anagram Larbaeus al de geest van Caspar Barlaeus, de grootste Neolatijnse dichter van het moment, opgevoerd, die – veertien dagen voordat de vrede werd getekend overleden – uitroept:

*O noot-loot alte wreed! Moght ick niet soo langh blyven
In't leven, tot den Vreed, ach! Moght myn hant niet dryven,
Noch eens haar gauwe pen; die sy soo moedigh dreef,
Doen sy den Nassous Vorst sijn Wellecomst beschreef*

en die vervolgens Apollo verzoekt

*[...] dat uwe sang-godin
Sal haere dichters Ry (vol aengenaemen sin)
Op desen Vreden tijt, doen Vrede vaersen dichten:*

waarop Thalia inspringt:

*Ick een vande Sangh-godinnen,
Die niet meer op 't oud Parnas:
Dat Aônia [= Boeotië] had binnen*

Woon, maer in het Hollants gras,

om na enige uitweidingen – waaronder een verwijzing naar de Hollandse Sappho en Aspasia in één: Anna Maria van Schurman –, uit te barsten met ‘Op hoogh-dravende Poëten’, enzovoort.¹

Het is duidelijk: het gaat hier over de Nederlandse renaissance-dichtkunst. Er zijn wel meer van die lijstjes en ze komen in vrij hoge mate met elkaar overeen: Hooft, Vondel, Huygens en Cats staan er eigenlijk altijd wel op, Vos vaak ook. Meestal nemen Westerbaen, De Decker of Anslo de plaats in die hier aan Krul en Van der Veen wordt toegekend, maar daarmee had Van Haps dan ook een speciale bedoeling. Wat zijn opsomming namelijk zo aardig maakt is de onderverdeling in ‘hoogh-dravende’ en ‘honich soete’ dichters.

Onder de hoogdravenden die in het voetspoor van Barlaeus treden, rekent hij zowel Hooft als Huygens en zowel Vondel als Vos, hoe verschillend zij in onze ogen onderling ook zijn. Zij zijn de dichters met geest, met ‘zout’. Ik moet denken aan Barlaeus’ compliment aan Hooft over de vele ‘schrandere slaagen’ in diens Hollandsche Groet aen den Prinsse van Oranien, de Nederlandse pendant van zijn eigen lofdicht op Frederik Hendrik. Mijn leermeester Fokke Veenstra heeft daar in 1970 een prachtige oratie over gehouden. Veenstra suggereerde toentertijd dat Vondel niet geheel bij het ‘triumviraat’ van Barlaeus, Hooft en Huygens gepast zou hebben. Acht jaar nadien vergrootte ik, in een van mijn allereerste artikelen, in jeugdige overmoed zijn voorzichtige uitspraak tot een

statement met poëtische implicaties. Ten onrechte, geloof ik nu.² Maar dit ter zijde.

Tegenover de hoogdravende staan de honingzoete dichters – de ‘mellifluenten’, honingvloeienden, zoals de Heilige Bernardus al werd genoemd³ – : de aangenaam schrijvende zedemeesters. Daartoe hoort Cats, en het is in diens gevolg dat ook de catsiaan bij uitstek, Jan Harmensz. Krul, wordt genoemd – een van de velen trouwens die ook, al in 1628, was gekomen met het rijtje Hooft, Huygens, Cats, toen voorafgegaan door Heinsius in plaats van Barlaeus – ; en de al even catsiaanse doopsgezinde Deventer dichter Jan van der Veen. U weet het: ook Cats werd, zij het op een heel ander niveau dan Huygens en Hooft, door Barlaeus gewaardeerd. Hij schreef hem dan wel dat de verhalen uit de Trou-ringh vooral gewaardeerd werden door zijn vrouw, die ze haast nog liever had dan de preken van de dominee. Maar dat dat geen negatief oordeel impliceert, blijkt uit het feit dat hij op Cats’ verzoek zelf een aantal ervan in het Latijn vertaalde. Sonja Witstein, die mij én het vak én het leven leerde kennen, heeft laten zien hoezeer deze verhalen schatplichtig waren aan de toenmalige rhetorica en ethica.⁴

Tegenover de Pindarische bezieling en geest dus de zoete argumentatie, zij het in een enigszins andere configuratie dan ik het me indertijd in mijn proefschrift voorstelde. Beide stevig verankerd in de klassiek-humanistisch-renaissancistische traditie, om het zo maar te noemen, en over de hele Republiek – van Holland tot Gelre (Van Haps) en van Zeeland (Cats) tot Overijssel (Van Veen) –

geaccepteerd als één zelfde poëticaal paradigma: het heersende poëticaal paradigma.

Maar er was zoveel meer. Schrikt u niet, ik ga hier niet het hele zeventiende-eeuwse veld van stromingen, richtingen en groeperingen schetsen dat de Nederlandse literatuurhistorie – dat wil voor een groot deel zeggen: u – de afgelopen decennia zo grondig heeft verkend. Het beeld ervan hebben we onder leiding van Riet Schenkeveld al gegeven in Nederlandse literatuur, een geschiedenis en de ontwikkelingen, de samenhangen en de tegenstellingen zullen ongetwijfeld duidelijk worden gepresenteerd in de nieuwe literatuurgeschiedenis, die voor wat betreft de zeventiende eeuw in de vertrouwde handen ligt van Mieke Smits en Karel Porteman.

Er zijn echter twee velden van literaire bedrijvigheid die zo terzijde van het classiciserende hoofdterrein liggen, dat men zich af kan vragen of ze niet een heel ander paradigma vormen. En daar wil ik wel wat over zeggen, al was het maar omdat zij me de laatste jaren vooral hebben beziggehouden, hebben getreiterd, mag ik wel zeggen met hun dwarsigheid, hun weerbarstigheid.

Het eerste veld wordt natuurlijk gevormd door de rederijkers. Sinds de verschijning dit jaar van het proefschrift van Fabian van Boheemen en Theo van de Heijden over de Hollandse rederijkers Met minnen versaemt en de daaraan parallel uitgegeven bronnenverzameling, weten we definitief hoe vitaal de rederijkersbeweging, óók in Holland,

óók nog ver in de zeventiende eeuw, is geweest. Als voorbeeld moge hier het refreinfeest dienen dat de Vlissingse kamer De Blaeu Acoleye in 1641 organiseerde en waarop meer dan twintig kamers uit Holland en Zeeland, plus die uit Den Bosch, alsmede de nodige individuele dichters verschenen.

In het Welcom-spel bij die gelegenheid zet factor Vincent Mathijsz. zijn poëtische opvattingen uiteen. Wanneer het personage Ondersoeck tot Deught door Mercurius wordt uitgenodigd voor het feest, weigert deze in eerste instantie:

*'t Zijn dronckaerts die haer Wijfen Kinders niet staen vooren,
En dichten dit of dat, dat sy niet en behooren.*

Maar Rethorica verdedigt haar professie met hartstocht:

*Als Pharos volck versmoort, verstroyt op d'oever lagh,
En't Volck van Israel met vreughde dit aensagh,
Miriam dicht een Liedt, en sangh int reyen voren,
Debora laet haer dicht met vreughde oock aenhooren.
De Vorst van Israël, die Goliath versloegh,
En sijnen grooten Kop t'huys in triumphe droegh,
Hoe heeft die my gebruyckt, ha overschoone dichten,
Het mergh van goede leer, bequaem om elck te stichten.*

Zo gaat ze nog een tijdje door, met Salomon, Jesaia, de klassieken

ook, tot ze bij de moderne tijd aanlandt:

*Voort oock wat nuite deught ick 't Neerlandt heb gedaen,
De Boecken zijn in druck, elck kan het wel verstaen,
Tot Gent het Lant-Juweel, tot Haerlem d'Oude Mannen,
Ja hyden ben ick noch in Vlaendren in gespannen,
Soo dat haer grouw 'len boos door my werden bestraft,
Die daer door uyt het hert van veel wert afgeschafft,
Soo dat mijn werckingh streckt tot nuttigheyt der menschen,
[...]*

In zijn voorwoord 'Tot den lief-hebbenden leser' in de uitgave een jaar later van al het toen gepresenteerde, zegt hij dat allemaal ook, maar werkt hij het punt van het nut nog wat verder uit. Ver van 'kannekijkers' te zijn beoefenen de liefhebbers van 'rethorica' de dichtkunst juist als

*een spoore die den Menschen aendrijft tot ondersoeck van
Gods Woordt, waer in is te vinden den wegh der zaligheyt,
als oock zijnde een eerlick en stichtelick vermaeck, en een
goede soete tijdt-kortinge.*

Hij noemt in dat verband Clément Marot, Petrus Datheen, Jan Utenhoven, Marnix van Sint Aldegonde, allen psalmvertalers, en verder Jan Baptist Houwaert en uit zijn eigen tijd Heinsius, Cats,

Huygens en ditmaal, ik denk juist als Zeeuw, Johan de Brune.⁵

Maar dit laatste rijtje moge dan lijken op de geijkte canon, in poëticaal opzicht spreekt men finaal langs elkaar heen. Het verwijt van drankmisbruik, dat al sinds Jan van Hout in alle toonaarden had geklonken en door Gerrit Dou zelfs in beeld was gebracht, zal misschien niet geheel onterecht zijn geweest, maar drukte in elk geval ook het onbegrip uit van de culturele – en maatschappelijke – elite, die poëzie beschouwde als een individuele bezigheid, ten aanzien van het primair sociale karakter van de rederijdersbeweging. En anderzijds lijkt het me duidelijk dat Vincent Mathijsz. met het noemen van Heinsius, Cats en Huygens het oog heeft op het calvinistische gehalte van hun dichterschap en niet op de poëtische kwaliteiten daarvan.

Sociaal qua productiewijze en overwegend religieus, religieus-moreel en niet zelden zelfs religieus-politiek, qua inhoud, dat waren de kenmerken van de rederijdersliteratuur. Met uitzondering van het Antwerpse landjuweel van 1561 en in Noord-Nederland het decennium rond de eeuwwisseling – ongeveer van het Leidse feest van 1596 tot en met het Haarlemse van 1606 – zijn de thema's van de wedstrijden tot ver in de zeventiende eeuw vrijwel steeds godsdienstig van aard.⁶ Daarmee, maar ook met de gehanteerde beeldspraak, stijl en motieven voegt men zich in de sinds de zestiende eeuw gevormde traditie. Niet voor niets verwijst Vincent Mathijsz. in zijn Welcomspel naar het Gentse landjuweel van 1539. Al een eeuw lang had de rederijderspoëtica van zinnespelen en refreinen zich voortgezet, steeds meer terzijde van de 'grote literatuur', maar met een grote reikwijdte

en daarom alleen al van een niet onaanzienlijk sociaal-cultureel belang.

Hielden de zeventiende-eeuwse rederijkers er een literatuuropvatting op na die afkomstig was uit het verleden, de tegen het midden van de eeuw opbloeiende novelle- en romanliteratuur wijst uit naar de toekomst. Hoezeer ook in gang gezet door het succes van met name de Franse galante en avonturenroman, dat er ook een nationale ontwikkeling meespeelde wordt, dunkt me, bewezen door een aantal navolgingen van, alweer, Cats. Het succes van zijn Trou-ringh leidde tot het ontstaan van een heel mini-genre van berijmde liefdesverhalen. Zo kwam Jan Krul in 1645 met De geluckige vryagie van den Italiaanschen schoorstien-veger en in 1646 met Den beminden dief. In datzelfde jaar kwam Simon de Vries, een Utrechtse uitgever en scribent, met De uytnemende vryagie tusschen den stantvastigen Floradin en de jaloursche Lusinde. En zo zijn er nog wel meer.

Al deze geschiedenissen worden in catsiaanse trant afgerond met moralistische beschouwingen en kunnen met enige goede wil nog wel beschouwd worden als aangename zedenlessen. Maar dat wordt moeilijker bij het in dezelfde trant geschreven romance Van Dooraltus, dat Jan Luyken in 1671 opnam in zijn Duytse Lier. Ik kan niet nalaten u iets voor te lezen uit dit griezelverhaal over de heldhaftige redding van een schone maagd uit de klauwen van een mensenetende oude vrouw:

*Hy scheurt de fakkel uyt haar handen,
 En drijftse haar blakende in 't gesicht,
 De hair-klits zengt, en geeft een licht,
 En stinkt; hy knarst op syne tanden,
 En sleeptze by het swarte hayr langs d'aart,
 Zy ballikt, en vloekt, met ys'lijk gillen;
 Dat d'Eekelbomen staan te trillen,
 De Nacht-uyl en de Vleermuys zijn vervaart.*

*Het blanke swaart so scharp van snede,
 In 't kampperk, of op 't vlakke veld,
 Beproeft op menig wakker helt,
 Zijn schilt en helm, raakt uyt de schede,
 En kerft zich in de strot van 't menschlijk beest;
 De ziel geprangt om heen te vaaren,
 Vloeyt met het swarte bloed uyt d'aaren,
 Zy krimt, en geeft al brullende den geest.⁷*

Volstrekt oninpasbaar in de classiciserende poëtische traditie lijken mij echter dit soort verhalen wanneer ze in proza zijn geschreven. Dat gebeurde natuurlijk allang, maar pas tegen de jaren veertig krijgt dat literaire status. Hoe gering het verschil was met de berijmde verhalen blijkt uit het feit dat Jan Krul in 1645 in dezelfde bundel als zijn in verzen gegoten Schoonstien-veger ook een Rampzaligen Minnaar in proza publiceerde over de jonge Valerius, die in Amsterdam een dienstmeisje verleidt en in Parijs verliefd wordt op een ander. En de

literaire status blijkt uit het feit dat Jan de Brune de Jonge een dergelijk verhaal opneemt aan het eind van zijn Wetsteen der Vernuftten (1644), dat hyper-intelligente, belezen en geestige ‘cult book’ van een nieuwe generatie wiz-kids dat diende, niet om vorsten te loven of de goede zeden te bevorderen en nog veel minder tot een ‘spore die de Menschen aendrijft tot ondersoeck van Gods Woordt’, maar om ‘van alle voorvallende zaken, aardighlik te leeren spreken’. En, dat opgedragen was aan niemand minder dan, u raadt het, Jacob Cats.⁸

‘Civile conversatione’ – beleefde omgang – , burgerlijke ‘ars amandi’ en horror, ze vormen de ingrediënten van een nieuwe literaire cultuur, die een voorlopig hoogtepunt bereikt in een van de eerste oorspronkelijke Nederlandse romans, Samuel van Hoogstratens in 1650 gepubliceerde Schoone Roselijn. Of, de getrouwe liefde van Panthus. Ook Hoogstraten refereert in zijn voorwoord ‘Aan den Leser’ aan Barlaeus en Hooft. Maar als we alleen al lezen hoe Hoofts Timon, toveraar, in zijn roman terechtkomt, is het duidelijk dat dit kunstproza geschreven is vanuit een andere opvatting van literatuur, een andere poëtica:

O beeldt der leelijkheid! Dien gerimpelden en had noyt baart gehadt, noch yets 't geen de jeughdige Vryers prikkelt; zijn tandeloose kaak-been stak voorby de neus, en de begroeyde winkbrauwen beschaduwden zijn oogh-le'en. Zijn handen waren de magerheyt self, eer wortels dan gestelde vingeren.

[..]

*Ik door sie, seyd' hy, al 't spookten der Alfen, en nacht-
schimmen: en neem acht, op het drayen der stal-kaarsen: en
kan al wat ik wete wil, door den handel der wit-vrouwen
afsien. [...]*⁹

Het zijn wat snelle lijnen die ik zojuist heb getrokken langs drie velden van literatuur, die elkaar deels afflossen, deels overlappen en die wel, in het aanroepen van de namen der aller beroemdsten, Barlaeus, Cats, Hooft, Huygens, naar elkaar verwijzen, maar daarom niet minder een ander effect, een ander doel, zelfs een ander publiek beogen. Met alle drie heb ik me in de loop van de tijd bezig gehouden, aan de UvA vooral met de grote dichters uit de al sinds eeuwen geaccepteerde humanistisch-renaissancistische canon, en hier aan de VU met wat ik voor mezelf wel de 'achterkant' van de literatuurgeschiedenis noem, de minder bekenden, of althans minder erkennen.

Steeds werd die bemoeienis in beweging gezet in doctoraalwerkgroepen. Dat geldt voor de grote projecten over Vondels Lof der Zee-vaert en diens Inwydinge van het stadhuis t' Amsterdam, maar dat geldt niet minder voor de werkgroepen die ik hier aan de VU heb begeleid, over rederijders vooral, maar ook over de novelle- en romanliteratuur. Zelfs Van Haps is met z'n vrij onleesbaar Hollants Vree-tonneel uit zo'n werkgroep afkomstig. Het doet me bijzonder goed, dat deelnemers aan al die groepen, van nu en van toen, vandaag

aanwezig zijn: ik ben jullie meer dank verschuldigd dan jullie waarschijnlijk zelf beseffen. De eenheid van onderwijs en onderzoek is een groot goed dat bij alle kwantificering in studiehandleidingen en geprogrammeerde instructies zeker niet hoeft te verdwijnen. De vrije speelruimte van het eigen initiatief, de plotselinge inval of de simpele nieuwsgierigheid die je een onverwachte kant op lokt, zijn onmisbare prikkels voor student en docent. Maar voor de docent komt daar nog de uitdaging van de kant van de studenten bij: waarom deze tekst, deze vraagstelling, deze aanpak, waarom überhaupt? Ik kom daar nog op terug, maar een deel van het antwoord is in elk geval: omdat er zo veel aan te beleven valt

Nog steeds is er in de oudere literatuur ontzettend veel te beleven, juist aan die 'achterkant'. Het rederijker-onderzoek bloeit inmiddels, ook hier aan de VU met Nelleke Moser en Bart Ramakers, en bij geschiedenis, onder leiding van Hilde de Ridder, Arjan van Dixhoorn in samenwerking met Anne-Laure van Bruaene in Gent. Maar het verhalend proza, indertijd door Eddy Grootes zo veelbelovend opgestart, ligt nog steeds in diezelfde startblokken. En er zijn andere, nog vrijwel ongeëxploreerde velden: de Nederlandse preekliteratuur bijvoorbeeld, een onmetelijk en schandalig verwaarloosd gebied waar ook literatuurhistorici zich wel eens mee zouden mogen bemoeien. Hoeveel vrucht dat zou opleveren blijkt nu al uit het promotieonderzoek dat Jaconelle Schuffel doet naar de relatie tussen preken en literatuur. Juist hier aan de VU zou de preek een geëigend onderwerp zijn voor interdisciplinair onderzoek en

het spijt me dan ook buitengewoon dat Gerrit Schutte, Christoph Burger, Willem Heyting en ik er de afgelopen jaren niet in zijn geslaagd zo'n project van de grond te tillen.

Maar ook de gevestigde literaire canon heeft zo haar 'achterkanten', dat heeft Willemien de Vries met haar mooie studie over de hofdichten wel laten zien. Ik ben ervan overtuigd dat in dat veld nog menig bloempje te plukken is. En er is nog wel meer te doen: aan onverkende plekken, zoals de biografie, waar Henk Duits me een boek over heeft beloofd; aan weerbastigheden, zoals de poëzie van Huygens, een traditioneel VU-onderwerp en nu in de goede handen van Ton van Strien; en zelfs aan zwarte schapen, zoals Cats op wie, naar ik heb horen verluiden, degene die tot mijn vreugde is voorgedragen als mijn opvolger een oogje heeft.

Heeft dat alles zin? Wanneer je plotseling op zo'n punt staat waarop je – na 35,2964 jaar volgens het pensioenbericht dat ik onlangs ontving – terugkijkt op alles wat je in al die tijd heb gedaan, dringt die vraag zich op. Heeft het een andere zin dan de bevrediging van je eigen nieuwsgierigheid en het plezier dat je ervaart in je zelf geconstrueerde antwoorden op telkens weer volgende zelf geconstrueerde vragen?

Het heeft zin. Evenals alle andere activiteiten van de menselijke geest, is ook literatuur een manier om greep te krijgen op al die losse dingen, voorvallen, gevoelens die met elkaar de ons omringende werkelijkheid uitmaken. Op hun eigen wijze functioneren literaire teksten mee in het structureren onze perceptie, ons zicht op

samenhangen, ons oordeel over oorzaak en gevolg, aantrekkelijk of afstotend, en in de vorming van onze identiteit. En hoe breder in ruimte en tijd onze perceptie van het bestaan is, hoe bewuster – dat wil zeggen: adquater, maar ook bevredigender en met meer plezier – we er ons in kunnen bewegen. Zonder verleden zijn we blinde eendagsvliegen die zich geen voorstelling kunnen maken zelfs niet van hun eigen onmiddellijke toekomst.

Begrijp me goed, ik bedoel niet te zeggen dat iedereen zich zou moeten bezighouden met de oudere literatuur. Maar ik bedoel wel dat zij moet blijven mee-functioneren in het culturele bewustzijn, opdat we niet meegeblazen worden op iedere windvlaag van het moment, maar creatief door kunnen denken richting morgen. Zij kan dat echter alleen doen wanneer zij zowel beschouwd wordt als een geheel, als een in perioden en stromingen, ontleningen en vernieuwingen georganiseerd, voortdurende veranderend corpus, als in haar relatie tot de bredere context van geschiedenis, cultuurgeschiedenis, filosofie, religie. Een geïsoleerd boek is evenzeer een eendagsvlieg als een geïsoleerd mens, een op hol geslagen projectiel dat nergens vat op kan krijgen dan op onze directe affecten.

Vandaar dan ook dat ik het onderzoek naar configuraties van gelijktijdig bestaande, afstervende en opkomende, elkaar deels overlappende, deels botsende opvattingen van literatuur inderdaad zinvol en belangrijk vind. Welke ideeën en idealen van welke groepen van mensen zaten daar achter? Welke invloed hadden de heroïsche lofdichten van Barlaeus en Hooft op de groei van ons ‘vaderlandsch

gevoel', welke die grote aantallen rederijkersteksten op het godsdienstige bewustzijn en welke al die liefdesromans op de opkomst van de zogenaamde 'gevoeligheid'? Het zijn interdisciplinaire vragen, en als ik dan ook ergens gelukkig mee ben dan is het met het grote interdisciplinaire samenwerkingsproject van historici, literatuurhistorici, kunsthistorici en godsdiensthistorici en historisch pedagogen, dat vlak voor mijn vertrek hier van de grond is gekomen en onder de inspirerende leiding van mijn maatje van de afgelopen jaren, Willem Frijhoff, zeker een succesvolle toekomst tegemoet gaat.

Vanuit de historische Neerlandistiek zou binnen zo'n groter verband de insteek in de eerste plaats poëticaal moeten zijn. En eigenlijk zou ik dat ook moeten doen: eindelijk dat boek schrijven over poëtische ontwikkelingen. Maar ja, er is zo veel te beleven... En één ding is zeker, al die bemoeienis is zinloos als die niet stevig verankerd is in de cultuur van nu. Wat dat betreft heb ik de laatste jaren een flinke steek laten vallen, en het is wat mijzelf betreft dan ook hoog tijd dat ik met pensioen ga en me de tijd gun weer eens om me heen te kijken.

En nu dus het afscheid. Vijfendertig jaar lang heb ik, aan de ene universiteit zowel als aan de andere, een fantastische tijd gehad, waar ik aan terug denk met een groot warm gevoel. Op vrijwel de kop af vier jaar geleden hield ik hier mijn intrede en bij die gelegenheid heb ik mijn vroegere collega's van de UvA bedankt voor, ik citeer, 'al

die mooie, spannende, soms droeve, meestal zonnige jaren'. Ik kan niet anders doen dan dat herhalen. En nu neem ik dus alweer afscheid van de VU.

Er ging een siddering door de Neerlandistiek indertijd: Spies, of all people, naar de VU. Ik heb me hier vanaf de eerste dag thuis gevoeld en dat heeft vooral gelegen aan de manier waarop ik ben ontvangen en opgenomen. Op de eerste plaats door 'de jongens' van de sub-sub afdeling Oudere Letterkunde, al is het goed dat er inmiddels toch ook wat meisjes bijgekomen zijn – Roel, Fred, Henk, Ton, Nelleke, Jaconelle en Bart, dank voor alles – ; door de collega's van de subafdeling Letterkunde, en door die van de Opleiding Nederlands als geheel. Maar ook van de ondersteunende staf: nergens vond en vind men zowel zoetheid, in letterlijke maar zeker niet minder in figuurlijke zin, als in 10 A 14. Er zijn mensen weggegaan en mensen bijgekomen, het is allemaal misschien wat zakelijker geworden, maar in mijn gevoel is de warmte gebleven.

Een van de grote voordelen van de VU is dat hij zo klein is. Binnen de kortste keren ken je er iedereen en heb je met bijna iedereen te maken, en allemaal zou ik ze hier wel persoonlijk willen bedanken voor de samenwerking, de vriendschap. Dat kan natuurlijk niet, maar een paar wil ik toch noemen: mijn proximus Dick van Halsema op de eerste plaats; Ilja Veldman en Yvonne Bleyerveld met wie ik samen Woord en Beeld-werkgroepen heb gegeven en Daniëlle Torck met wie ik de cursus Historische en Moderne Rhetorica heb opgezet; het hele SOW-bestuur en dan vooral Mike Hannay, met wie ik zoveel

hemelbestormende onderwijsideeën en de liefde voor voetbal deel; onze directeur Désirée Verberck, wiens deur niet alleen altijd open staat, maar die ook lang na vijven mijn slordige financiële berekeningen corrigeerde toen die diezelfde avond nog de deur uit moesten; en Julian, die me achterop nam toen mijn band lek was.

En dan de studenten natuurlijk. Om jullie is het allemaal begonnen, maar het stelde alleen echt wat voor dankzij jullie aandacht, jullie werkstukken, jullie scripties, maar ook, en vergeet dat niet, jullie weerbarstigheid. Blijf lastig, wordt alsjeblieft weer wat lastiger, want zonder weerwerk kunnen we niet kritisch blijven, niet alert. Want dat is denk ik de enige echte les die we uit het verleden kunnen trekken: discussie, kritiek is misschien wel de grootste creatieve kracht van de cultuur.

Ik ga tevreden weg. De sub-sub-afdeling staat stevig op z'n benen, en er is een goede opvolger in zicht. Het ga jullie goed.

Noten

¹ [P. van Haps], Hollants Vree-Tonneel of Bly-eynt Speel [etc.]. Nijmegen: Niclaes van Hervelt, 1648, p.29-33. Over hem: J.A. Worp, Geschiedenis van het drama en van het tooneel in Nederland. 2 dln. Rotterdam 1903-07, dl.1, p.339, 417 en 462.

² F. Veenstra, Een litterair kunstrechtelijk triumviraat en heroïsche poëzie. Openbare les UvA. Groningen 1970, p.4-11; Marijke Spies, 'Het epos in de 17^e eeuw in Nederland: een literatuurhistorisch probleem II.' In: Spektator 7 (1977-78), p.562-594, p.583.

³ Bernardus, Mariapreeken. Ingel. en vert. d. Anton van Duinkerken. Bussum 1946, Inleiding, p.12-13.

⁴ N. Wijngaards, Jan Harmens Krul. Zijn leven, zijn werk en zijn betekenis. Zwolle 1964, p.50, 119-121, 277-78, 294 en 304; J.A. Worp, 'De Larijnsche vertaling van Cats' Trou-ringh.' In: Tijdschrift voor Nederlandsche- taal- en letterkunde 6 (1886), p.18-39; S.F. Witstein, 'Menanders pleidooi' en 'Portret van een dichter bij Cats.' In: S.F. Witstein, Wett-steen vande Ieught. Verzamelde artikelen. Ed. Ton Harmsen en Ellen Krol. Groningen 1980, p.42-60 en 61-74.

⁵ Vlissings Redens-Lust-Hof, beplant met seer schoone en bequame oeffeningen. Vlissingen: Jacob Jansz. Pick, 1642, resp. p.(****) 3 verso - (****) 4 recto (Welcom-spel) en p.(**) 1 recto – verso (voorwoord).

⁶ Th.C.J. van der Heijden en F.C. van Boheemen, Met minnen versaemt. De Hollandse rederijders vanaf de middeleeuwen tot het begin van de achttiende eeuw. Bronnen en bronnenstudies. Diss. KUN. Delft 1999, p.245-351.

⁷ Jan Luyken, Duytse Lier. Ed. A.J. Gelderblom, A.N. Paasman en J.W. Steenbeek. Amsterdam 1996, p.109.

⁸ H.C. van Bommel, Bibliografie van de werken van Jan Hermans Krul. Arnhem 1981, nr.55, p.225; Jan de Brune, de Jonge, Wetsteen der Vernuftten, oft bequaam middel, om, van alle voorvallende zaken, aardighlijk te leeren spreken. Amsterdam: Jacob Lescaille, 1644, titelpagina.

⁹ S. van Hoogstraten, Schoone Roselijn. Of, de getrouwe liefde van Panthus. Dordrecht: Jasper Gorisz., 1650, p. 23-24.

VU Boekhandel/Uitgeverij Amsterdam
ISBN 90 - 5383 - 685 - 3